

Boken om Geografi 4-6

Facit till Sammanfatta!

Sidnumren hänvisar till sidan i grundboken. På en del frågor står det "Elevens eget svar" i facit. Det beror på att man kan svara på olika sätt. Om du är osäker på om ditt svar är rätt, så fråga din lärare. På en del frågor står det "Exempel på svar." Det betyder att det kan finnas flera rätta svar än det som står.

GEOGRAFIS METODER OCH ARBETSSÄTT

Kartan

(s. 19)

1. Kartor kan ge information om många saker beroende på vad det är för slags karta.

Här är några exempel på svar:

Hur långt det är mellan två orter.

Var en plats ligger.

Hur marken ser ut i ett område: om det är bergigt (kuperat) eller platt (lågland) om det finns floder och sjöar.

2. Kartan är platt och jorden är rund. Det är svårt att göra en platt karta av en rund form. Länder som ligger upptill och nedtill på jordgloben blir flikiga.

I utrymmet däremellan får man lägga till landområden som egentligen inte finns.

Därför blir länder som ligger i norr och i söder (upptill och nedtill) på en världskarta, större i kartan än vad de är i verkligheten.

3. Området som kartan visar har förminskats 10 000 gånger. 1 cm i en sådan karta motsvarar 10 000 cm (100 meter) i verkligheten.

4. a) en större stad eller ort
b) en flod eller älv
c) en flygplats
d) en järnväg
e) en mindre stad eller ort

5.

6. a) Den röda pilen pekar alltid mot norr.
b) Det beror på att det finns en magnet vid nordpolen. Kompassens röda pil innehåller järn som dras mot den magnetiska polen. Om du snurrar och vrider på kompassen flyttar sig alltså pilen så att den hela tiden pekar mot nordpolen.

7. a) gradnät
b) Med hjälp av gradnätet kan vi förklara exakt var en plats ligger. Då anger vi platsens breddgrad och längdgrad, t.ex. 59°N och 18°Ö som betyder 59 grader nordlig bredd och 18 grader östlig längd.

8. Två topografiska kartor finns på sidorna 7 och 15.

9. Exempel på svar: Tematiska kartor kan visa vägar, väder, befolkningsfördelningen eller var restauranger ligger i en stad.

10. I mobilen finns en GPS-mottagare som tar emot signaler från satelliter i rymden och signaler från mobilmaster. Signalerna sänder information om hur långt det är mellan mobilen och satelliten eller masten. Med hjälp av dessa signaler kan mobilen räkna ut var den befinner sig.

Geografiska undersökningar (s. 27)

1. Exempel på svar:
 - a) Geosfären är marken där det ligger finkornig sand.
 - b) Atmosfären är luften som ser ut att vara torr och varm eftersom människor ligger och solar i badkläder.
 - c) Hydrosfären är vatten och det som syns är havet.
2. Strandrågen (växterna vid stranden) träden i skogen längre bort och människorna hör till biosfären.
3. Elevens eget svar.
4. Elevens eget svar.
5. En fråga, planering och ta reda på fakta, arbete i fält, analys av information och data samt en presentation av resultatet.
6. En fältstudie gör man därför att man vill ha svaret på en fråga eller undersöka en eller flera platser. Man vill ta reda på hur det ser ut, varför det ser ut som det gör och hur det kan komma att förändras i framtiden.
7.
 - a) Geosfären vid Granbackens badplats var en sandstrand.
 - b) Geosfären vid Sjöängens badplats var en klippstrand.
8.
 - a) Biosfären vid Granbackens badplats var en glänta med lite skog och gräs.
 - b) Biosfären vid Sjöängens badplats var alldeles igenvuxen med vass och mycket mer skog.
9. En fältstudie kan redovisas med en tabell, fakta, fotografier eller en film. Det viktiga är att redovisningen svarar på frågan som ställdes före fältstudien.
10. Likheten mellan en geografisk undersökning och en fältstudie är att man undersöker en plats. Skillnaden är att man i fältstudien besöker platsen.

SVERIGE

Sverige och människorna – vårt kulturlandskap (s. 39)

1. Flest människor bor i södra Sverige, vid kusterna och de stora sjöarna.
2. De flesta bor där det finns arbeten.
Det finns också historiska orsaker. I södra Sverige och vid kusterna var marken bra för jordbruk. Bra jordbruksmark och närheten till vatten var viktigt förr. Därför bosatte sig människorna där detta fanns.
3. Exempel på svar: i län, kommuner och landskap.
4. Ett naturlandskap har inte förändrats av människor. Ett kulturlandskap har alltid förändrats på något sätt av oss människor.
5. a) Det finns fler arbetstillfällen i städerna.
b) Exempel på svar: Det kan bli svårt att hitta bostäder till alla som vill bo i staden. Det kan också bli svårt när alla ska resa runt i staden. Många bilar och bussar skapar köer och påverkar miljön med avgaser i luften.
c) Exempel på svar: Det är enklare att samordna servicen som människor behöver. Sjukhus, banker och bibliotek eller affärer finns på platser där många människor bor.
6. Elevens eget svar.
7. Exempel på svar: städer, industriområden, gruvor, jordbruk och skogsbruk.
8. Fjällterräng, Norrlandsterräng, Skärgårdslandskap, Slättlandskap (Bergkullstätter och Spricklandskap är vanliga, även om dessa foton inte är med i frågan.)
9. Elevens eget svar.

Det gröna landet – på urberget ligger slätter och skogar (s. 51)

- Om man beskriver markens topografi så beskriver man hur marken ser ut. Om det är platt eller bergigt (kuperat) och vad som växer där.
 - Elevens eget svar.
 - granit
 - Elevens eget svar.
 - Granit är en magmatisk bergart som bildas av magma i jordens inre, under högt tryck och hög temperatur.
 - Kalksten är en sedimentär bergart som bildas genom att små korn trycks ihop under havet.
 - Gnejs är en metamorf bergart som bildas när granit omvandlas under högt tryck och hög värme i jordens inre.
 - Jordarter bildas av den berggrund jorden ligger på när berggrunden smulas sönder. Eftersom vi har olika bergarter i berggrunden blir jorden olika. Jord bildas också av rester från det som växer i jorden. Eftersom vi har olika växter på olika platser i Sverige så blir jordarterna olika.
 - Morän är vanligaste jordarten i Sverige.
 - Morän bildades under istiden då ett stort och tungt istäcke låg över hela Sverige och malde sönder berggrunden till grus och små och stora stenar.
 - I podsol finns det inte så många växtdelar. Jordmånen är därför inte tillräckligt näringsrik för att odlade växter ska trivas där.
 - Eftersom det syns mask och växtdelar är det brunjord.
 - Resurser som kommer från naturen och används av oss människor kallas för naturresurser.
 - Exempel på svar: skog, växter på åkern som vi kan göra mat av, dricksvatten, järnmalm i berg.
- c) Elevens eget svar.

- Skogen är en stor naturresurs i Sverige. Den används till produkter som virke och papper. Dessa produkter exporterar vi till andra länder. Skogsbruket och skogsindustrin ger många jobb till oss som bor i Sverige.
- Förr så åt man bara det som producerades på gården. Idag gör man maten istället i livsmedelsindustrier.

Förr hade man både djurhållning och jordbruk. Idag har gårdarna ofta djurhållning eller åkrar med odlingar.

b) Exempel på svar: Idag har vi industrier som producerar mat till många. Vi importerar också mycket mat. Det gör att maten blir billigare för oss att köpa. Lantbruk tjänar mer på att bra producera en sak, på att specialisera sin tillverkning av produkter.

Vädret i Sverige (s. 63)

1. temperatur, nederbörd, vindstyrka och moln
2. När solen värmer vattnet i hav, sjöar och på marken avdunstar vattnet till gasen vattenånga. Ångan stiger uppåt, omvandlas till vattendroppar och bildar moln i luften.
3. regn, hagel eller snö
4. Då stiger den varma luftmassan. Ångan i den varma luftmassan kyls av och bildar vattendroppar, då kan det börja regna. När en varm och en kall luftmassa möts börjar det därför att regna.
5.
 - a) Frontregn, då en kall och varm luftmassa möts.
 - b) Bergsnederbörd, då ett berg tvingar molnet uppåt i atmosfären.
 - c) Varmluftsnederbörd, då mark och vatten värms upp av solen och fuktigt luft stiger uppåt.
6. Det blåser ofta från havet utanför Norge in mot land. Luftmassor med moln tvingas in över land och vidare upp över bergskedjan Skanderna. Ångan i molnen kyls av när de stiger uppåt och då regnar det i Norge. (Det är ett exempel på bergsnederbörd.)
7. Väder beskriver temperatur, nederbörd, moln och vindstyrka under en dag eller en vecka. Klimat beskriver detsamma men för en längre period och ofta för ett större område.
8. Eftersom jordklotet lutar träffar solstrålarna norra och södra delen av jordklotet lite snett. Värmen från solen sprids då ut över en större yta. Området vid jordklotets mitt, ekvatorn, har däremot solens strålar riktade rakt emot sig hela tiden. Vid ekvatorn är det därför mycket varmare än vid polerna.
9. Därför att jordklotet lutar när den rör sig i en bana runt solen. När den norra delen av jordklotet lutar från solen har vi vinter.
10. Vad som kan växa på en plats beror på vad det är för jord och vilken temperatur och nederbörd som finns på platsen.
11. Elevens eget svar.
12. Vete, råg, korn, majs, havre, raps, sockerbetor och potatis i jordbruket. Tall och gran i skogsbruket.

Sveriges kuster och öar s 75

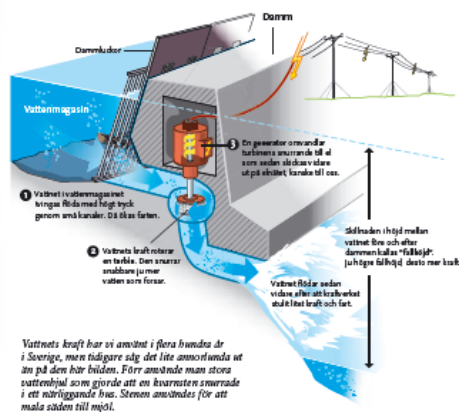
1. Marken i norr låg tidigare under en tung inlandsis under istiden. Då trycktes marken ner. När isen försvann så började marken att stiga. Det gör den fortfarande.
2. Vi kan inte bygga hus för nära strandlinjen därför att havsnivån stiger. Det som tidigare varit strand eller kustområde kan i framtiden översvämmas av hav.
3. Bilden visar en rundhäll som har en läsida och isräfflor. (Därför kan man se hur isen rörde sig över rundhällen.)
4. Is och vatten, vind eller vittring är yttre krafter som bryter eller nöter ned berg.
5. Vi människor kan förändra landskapet när vi bygger hus och vägar eller anlägger åkrar och skogsodlingar. (Jordbävningar och vulkanutbrott är förstas också krafter som kan förändra landskapet. Det får du läsa mer om i den del av boken som tar upp Norden.)
6. Kemisk vittring. Precis som när sockret löses upp i teet kan berg lösas upp i vatten till exempel av surt regn.
7. Vid erosion så slipas/nöts materialet ner och förflyttas till en annan plats. Vid vittring bryts materialet sönder och stannar kvar på platsen.
8. Elevens eget svar.
9. Kalksten är en naturresurs som vi kan göra cement av eller använda för att kalka sjöar och skogar som har skadats av surt regn.
10. För att förhindra att sanden på stranden följer med vind och vatten ut i havet kan man plantera växter vid stranden. Då håller växternas rötter kvar sanden när det blåser. Man kan också bygga vallar ute i

havet som hindrar att höga vågor sköljer in över stranden.

11. En bro mellan två städer över ett hav som Öresund underlättar för människor och varor att transporteras mellan länderna. Det här leder till ökad handel mellan städerna och skapar inkomster och arbetstillfällen för de som bor i regionen.

Naturresurser i norr – vatten och berg (s.87)

1. bäck, å, ström, flod eller älv (flod och älv kan vara lika stora)
2. a) Vattnet i älven rör sig med stor kraft.
b) Den här kraften i älven kan vi använda och göra om till el.
3. På älvarna fraktade man timmerstockar som följde med älven ner till kusten. Stockarna kunde sedan användas till virke och bräder som användes för att bygga hus eller annat med.
4. Något som påminner om det här:

5. Eftersom laxens väg uppför älven hindras när man bygger ett vattenkraftverk kan en laxtrappa skapa en ny väg uppför älven för laxen. På så sätt bevaras arten lax och kan fortsätta sitt liv.
6. Förnybara energikällor är sol, vind och vatten. Dessa källor tar inte slut utan fylls på hela tiden.
Icke förnybara energikällor är kol, olja och naturgas. De hämtas ur berggrunden och kan ta slut.
7. I gruvor bryter vi malm som innehåller mineral vi behöver för att kunna producera olika saker av metall.
8. Gruvor sätter stora spår i berggrunden och påverkar miljön som kan ta skada. Mark och vatten runt gruvan kan bli svart och förorenas av ämnen som släpps ut ur

berggrunden. Det här gör att växter och djur runt gruvan dör ut eller tvingas flytta till nya naturområden.

9. a) Exempel på svar: järn, guld, koppar, silver, bly och zink.
b) Exempel på svar: bilar, broar, nål, spik, batterier, mynt och mobiltelefoner.
10. Exempel på svar: Företag kan hitta järnfyndigheter i berggrunden vid ett område där samer har sina renar. Då blir det problem eftersom båda grupperna vill ha tillgång till naturområdet, även om de vill åt olika naturresurser. (Ett liknande exempel kan du läsa om på sidan 73 i grundboken. Där handlar det om ett kalkbrott i Ojnare skogen på Gotland.)

NORDEN

Nordens folk och landskap (s. 99)

1. I geosfären finns en slätt (lågland) med tunt jordlager. I bakgrunden syns några låga runda berg.
I atmosfären blåser det en del. Det märks på att hästarnas manar flyger lite.
Hydrosfären består av några låga regntyngda moln. Det finns också vatten i en liten göl mitt på slätten.
Biosfären är ganska lika med lågt gräs som växer över hela slätten.
Hästarna hör också till biosfären.
2. Skandinavien är länderna Norge, Danmark och Sverige. (Ibland även Finland.) Norden innefattar också Island.
3. Exempel på svar:
På Island finns det glaciärer. Ön är glesbefolkad och har inga stora skogar.
Norge har en lång flikig kust med djupa fjordar. Landet är mycket bergigt.
Finland har inte lika höga berg som finns i Norge men många fler sjöar och stora skogar.
Danmark är en halvö med många öar. Landskapet är slättmarker och längs kusterna finns många långa sandstränder.
4. Exempel på svar:
a) Likheter: Alla länder i Norden ligger i norra Europa. Alla länder har mycket kust mot havet.
b) Skillnader: Finland och Sverige har mycket skog. Det finns inte lika mycket skog i Danmark och inga skogar alls på Island.
Danmark är ganska tätbefolkat land. På Island, som är ett dubbelt så stort land som Danmark, bor mycket färre människor. Island är glesbefolkat.
5. Befolkningen i Nordens länder har en gemensam historia. De har ibland tillhört ett annat nordiskt land än det gör i dag (t.ex. då Skåne tillhörde Danmark). Vi i Sverige kan förstå lite danska och norska eftersom språken kommer från fornnordiska. Vi har liknande klimat och natur i Norden. Våra länder är mycket glesbefolkade om man jämför med andra länder i Europa.
6. Exempel på svar: Norska, danska och svenska språken har lånord från andra europeiska språk som engelska, tyska och franska. Det här beror på att dessa länder ligger närmare andra europeiska länder än vad Island gör. Genom historien har människor med olika språk flyttat mellan olika europeiska länder med undantag från Island som ligger mer svårtillgängligt.
7. Förr gick det lättare att färdas på vatten än på land. På land var vägarna ofta dåliga eller så fanns det inte vägar mellan byarna. Längs kusterna kunde man däremot färdas enkelt och snabbt med båt, liksom över sjöar. Det gick också lättare att färdas över sjön när det låg is där under vintern. Då använde man slädar. Därför var närheten till vatten viktig när man ville frakta varor och människor vill resa.
8. I stora delar av Norden finns natur och ett klimat som inte har varit så bra för odling. Till exempel i bergskedjan Skanderna, i de stora skogarna i Finland och Sverige, eller på Island där jordlagret är tunt. Befolkningen är därför koncentrerad till den södra delen av Norden och i städer längs kusterna. Vid kusterna kunde man leva av fisket.
9. a) Danmark är mest tätbefolkat.
b) I Danmark var klimatet och naturen bra för odling. Därför bosatte sig många som kom från övriga Europa

först där människor där. Byar slogs ihop och blev städer som sedan växte.

10. a) Samerna bor i hela Norden men har ett område som ses som samernas land, Sápmi, som ligger i norra Norge, Sverige och Finland.
b) Det bor flest samer i Norge. (Se sidan 85 i grundboken.)

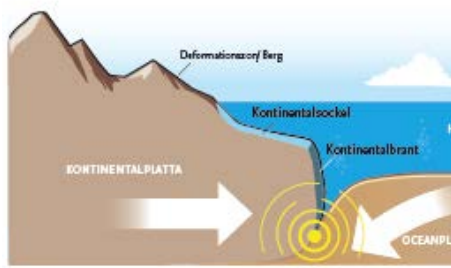
Så blev Norden till (s. 113)

1. a) Finland
b) Island
c) Danmark
d) Norge
2. Elevens eget svar. Exempel:
Finland – ändmoräner
Island – varma källor
Danmark – sandstränder
Norge – tunnlar och broar
3. Elevens eget svar. Exempel:
a) Island är en ö som ligger vid en sprickzonsgräns. I landskapet finns vulkaner, glaciärer och slätter med tunt jordtäckte.
Danmark ligger längre söder ut och har också många slätter. Här är jorden tjockare och klimatet varmare. Därför fungerar det bättre att odla grödor på Danmark än på Island.
b) Norge består till stor del av bergskedjan Skanderna och har en lång flikig kust mot Atlanten. Det här gör att landskapet är kuperat.
Finland har inga höga berg men mycket mer skog än Norge. I Finland finns också många fler sjöar än i Norge.
4. Inuti jordklotet finns manteln med magma som rör sig i strömmar. Jordskorpan är inte hel utan består av flera stora kontinentalplattor som rör på sig. När två kontinentalplattor rör sig kan det uppstå jordbävningar mellan plattorna.
5. Vid sprickzonsgränser kan det uppstå vulkanutbrott och jordbävningar.
6. När det blir för mycket magma under jordskorpan ökar trycket av gaser och till slut så blir det ett hål i jordskorpan där gaserna kommer ut och magma väller ut form av lava.
7. a) Två kontinentalplattor börjar röra sig mot varandra.

- b) Jordskorpan veckas.
 - c) Jordskorpan trycks uppåt och en bergskedja bildas.
8. a) Ön Island bildades av magma från vulkanutbrott som vällde upp från vulkaner på havsbotten.
b) Det är en uppbyggande kraft.
9. a) Fjordarna bildades när inlandsisen under istiden med sin tyngd gröpte ur bergskedjan vid kusterna.
b) Det är en nedbrytande kraft.

Nordens hav (s. 125)

1. Något som påminner om det här:

2. a) Vid kontinentalsockeln.
b) Vid kontinentalsockeln är havet tillräckligt grunt för att solljuset ska nå ner till botten. Då kan växter växa där. Där det finns mycket växter trivs smådjuren som blir mat till större fiskar och andra djur.
3. Man kan mäta havsdjup med hjälp av ekolod som skickar signaler till botten som studsar tillbaka.
4. Havets vatten har dragits tillbaka på grund av månens dragningskraft. Det är ett exempel på ebb och fenomenet kallas för tidvatten.
5. a) En fyndighet är något i naturen, en naturresurs, som vi människor kan utvinna och använda för att göra produkter.
b) Om havet ligger inom landets gränser tillhör fyndigheterna det landet. Om fyndigheterna ligger på internationellt vatten tillhör naturresurserna inget land.
6. Här har det blivit fel. Det ska förstås vara mer salt och det beror på att mer vatten avdunstar från havet på sommaren när det är varmt. När vatten avdunstar så följer inte saltet med.
7. Växtplankton är en viktig eftersom dessa skapar hälften av allt syre som finns på jorden. Växtplankton är också mat till djurplankton och småfisk som i sin tur är mat åt större fiskar. Större fiskar som blir mat åt oss människor.

8. Exempel: Om växterna vid kontinentalsockeln dör på grund av algblomning och bottendöd eller utsläpp av gifter skadas djurlivet också. Om fiskefartyg använder bottenråkning kan havsbotten skadas och skapa problem för till exempel torsken att föröka sig. För mycket plast i havet skapar också problem för djurlivet när de äter plaster. Vi människor kan också fiska för mycket av en art så att den dör ut och försvinner.
9. Genom att EU inför fiskekvoter som talar om hur mycket av varje art som varje land får fiska så skyddas fisken.

Nordens klimat (s. 133)

1. Det tar längre tid för solen att värma upp ett hav än marken på land.
2. Vid kusterna fungerar haven som element som lagrar värme. När det blir kallare i luften är havet fortfarande varmare. Haven värmer också upp luften runt kusterna, medan temperaturen längre inåt land blir kallare.
3. a) Klimatdiagrammet visar att det inte regnar så mycket i Karesuando och att temperaturskillnaderna är stora.
b) Därför kan man dra slutsatsen att Karesuando ligger långt från en kust, längre inåt land. Tips! Slå upp orten i en kartbok och titta var Karesuando ligger.
4. Utanför Norges kust ligger världshavet Atlanten. Från det stora havet förs varm fuktig luft in över Norge som stiger och släpper av regn eller ibland snö i bergen. Östra delen av Finland har landgräns mot Ryssland och endast en del har kust mot Finska viken som är ett mindre innanhav. Här är det istället inlandsklimat med mycket mindre nederbörd.
5. Golfströmmen är en havsström som för varmare vatten från ekvatorn till kusten utanför Norge. Det varmare vattnet värmer upp luft som blåser in över Norden. Därför gör Golfströmmen så att Nordens klimat blir mildare än vad det annars skulle ha varit utan den varma havsströmmen i havet.
6. Växthusgaserna i atmosfären runt jorden behåller värme från solens instrålning. Utan växthusgaserna skulle solens strålar studsas tillbaka ut i rymden igen och klimatet på jorden skulle bli så kallt att inget skulle kunna leva här.
7. Växthusgasernas förmåga att behålla värme runt jorden kallas för växthuseffekten.
8. När vi eldar med fossila bränslen släpps mängder av koldioxid ut i atmosfären och fyller på lagret av växthusgaser. Då förstärks växthuseffekten och medeltemperaturen på jorden stiger. Det blir varmare.
9. Vid en högre medeltemperatur på jorden börjar glaciärerna att smälta och havet fylls på med mer vatten. Havsnivån vid kusterna stiger och områden längs kusten kan översvämmas. Boende längs kusten kan tvingas överge sina hem och sina odlingar och människor måste hitta andra platser att bo på.
10. Genom att bland annat använda förnybara energikällor (vindkraft, vattenkraft och solceller) som inte släpper ut koldioxid undviker vi att förstärka växthuseffekten. Då kan vi lättare undvika att jordens medeltemperatur stiger.

Nordens naturresurser – olja, skog och miljö (s. 143)

1. Exempel på svar:
 - a) Olja och skog
 - b) Olja används för att göra bränsle, t.ex. bensin. Av skog kan vi göra möbler, papper och virke till hus.
 - c) Nordens läge med ett kallare klimat och jordmånen här skapar en livsmiljö där skog trivs. Fyndigheterna av olja har skapats för årmiljoner sedan och lagrats i berggrunden.
2. Kol, olja och naturgas skapas av växt- och djurdelar som dött för flera miljoner år sedan. Spår i sten från sådana djur och växter kallas för fossil. Därför kallar vi de bränslen som dessa växter och djur lagt grunden till för fossila bränslen.
3. När olja från borrhölet ska transporteras till raffinaderier så används stora pipelines eller tankbåtar. Växt- och djurlivet påverkas när pipelines ska dras längs havsbotten. Tankbåtar som fylls med råolja kan gå på grund och då kan olja läcka ut i havet.

När oljan gjorts om till bensin vid raffinaderiet transporteras den till bensinmacken i stora tankrar på lastbilar. Bilarnas avgaser påverkar miljö eftersom de släpper ut avgaser med bland annat koldioxid i luften.

4. Elevens eget svar. Exempel:

Oljeföretagen vill fortsätta att sälja olja för att bli rika. Vi har vant oss vid att använda bensindrivna bilar. Det är svårt att bryta vanor och leva på ett nytt sätt.
5. Exempel: papper, virke, trähus, möbler, pennor och mycket annat.
6. När skogarna avverkas minskar den biologiska mångfalden. Flera arter av växter och djur dör ut. Träden är också viktiga för att de fångar in koldioxid i luften. Därför blir mer koldioxid kvar i

luften om träden försvinner. Det bidrar till att förstärka växthuseffekten.

7. Nordens länder skyddar sina naturområden genom att skapa Naturreservat och Nationalparker. Även allemansrätten kan bidra till att skydda naturen eftersom den ger människor möjligheter till att uppleva naturen och förstå dess värde.

EUROPA

Europa - att jämföra platser och länder (s. 159)

1. Exempel:
Kartor (i böcker eller på internet)
Statistik (globalis.se, varldskoll.se)
Fakta (i böcker eller på internet)
Intervju (av någon som bor eller har varit i landet) m.m.
2. Exempel:
landets storlek,
städer,
läge,
landskap (är det kuperat eller slätt, vad växer i landet)
hur befolkningen är fördelad,
landets klimat m.m.
3. Skillnader i levnadsvillkoren kan till exempel bero på landets historia, dess naturresurser, dess läge och politiska klimat (om det är många konflikter mellan folkgrupper i landet) och allt det här kan vara en förklaring till att många är fattiga eller rika i landet.
4. Vi gör ganska stora ekologiska avtryck i Sverige därför att många av oss har råd att konsumera många varor.
5. Exempel:
Man kan strunta i att köpa varor som man egentligen inte behöver och laga saker som har gått sönder istället för att köpa nya. Man kan cykla kortare sträckor istället för att åka bil. Man kan tänka på vilken slags mat man köper så att man köper mat som odlas eller tas fram med så liten miljöpåverkan som möjligt. Många gånger är fisk och grönsaker bättre än kött från andra världsdelar.
6. De avtryck vi gör i västvärlden märks mest i länder där många lever under sämre levnadsvillkor som t.ex. Indien, Bangladesh och Kina. Där finns bomullsodlingar som kräver mycket vatten och bekämpningsmedel. Bomull som vi köper i västvärlden.

Dessa länder drabbas också ofta av klimatförändringar med oväder och missväxt som följd. Det här beror ländernas läge på jordklotet.
7. Exempel: Goda levnadsvillkor kan leda till en mer slösaktig livsstil som inte bidrar till hållbar utveckling. Goda levnadsvillkor kan också bidra till god utbildning och många tekniska lösningar som bidrar till hållbar utveckling.
8. Exempel:
Genom att erbjuda bra utbildning kan människors levnadsvillkor i ett land förbättras. Den som har en bra utbildning kan få ett bättre jobb med bättre inkomster och kan på så sätt förbättra sina levnadsvillkor. Annat kan vara att erbjuda kostnadsfri sjukvård och skola.
9. a) BNP är ett mått på värdet av alla varor och tjänster som produceras i ett land. BNP/capita då är värdet uppdelat på varje invånare. Genom att jämföra landets BNP med andra länder kan man skapa sig en uppfattning om hur rikt eller fattigt landet är.
b) HDI är ett värde som visar hur utvecklat landet är, hur människorna i landet mår och lever. HDI innehåller bland annat medelvärden för invånarnas förväntade livslängd, utbildning och inkomster.
10. Exempel:
a) Bevara den biologiska mångfalden genom att vara försiktiga med vad vi släpper ut för gifter i naturen.
b) Se till att länder följer de mänskliga rättigheterna, motverka diskriminering och verka för demokratiska rättigheter som yttrandefrihet.
c) Köpa varor som är framtagna på ett hållbart sätt. Då gynnar vi företaget som bryr sig om hållbar utveckling.

11. Vissa länder som rapporterar in statistik till Världsbanken kanske inte rapporterar siffror som stämmer överens med verkligheten. Det kan bero på korruption eller att man i dessa länder inte har resurser eller erfarenhet av att göra mätningar.

Västra Europa (s. 169)

1. Storbritannien, Irland, Tyskland, Frankrike, Nederländerna, Belgien, Luxemburg, Frankrike, Schweiz, Liechtenstein, Österrike och Monaco
2. a) Atlantens hav skapar kustklimat i stora delar av Västeuropa med mycket nederbörd och jämn temperatur över året.
b) Den jämna temperaturen gör att växtsäsongen blir lång och den stora nederbörden är också bra för odlingar och växtlighet i regionen. Vegetationen är riklig.
c) Eftersom förhållandena är bra för växter så har många åkrar anlagts i regionen där bönderna ofta odlar spannmål. Odlingsmarkerna kan ses som regionens viktigaste naturresurs.
3. Det beror delvis på stora naturtillgångar i området. Många industrier har startat här och länderna är välutvecklade när det gäller teknik och utbildning. Inom dessa områden finns det mycket pengar och därför är invånarna ofta rika.
4. I ett jordbrukssamhälle arbetar de flesta med jordbruk, odlingar eller djurhushållning. Tekniken är ofta undermålig och gårdarna små med små produktioner. De som äger gårdarna är inte särskilt rika. I ett industrisamhälle arbetar de flesta i fabriker där produktionen av varorna är stor och där varorna ofta exporteras till andra länder. De företag som äger fabrikerna blir ofta mycket rika. (Tips! Se sidan 32-33 i grundboken för repetition.)
5. Fabrikerna byggdes på platser där det fanns stora fyndigheter av kol eftersom kolet användes för att driva fabrikernas maskiner. Runt fabrikerna växte så småningom städer upp eftersom fabriksarbetarna behövde

bo någonstans. Närheten till havet var också viktigt eftersom fabrikerna behövde frakta sina varor med fartyg över haven till andra länder.

6. Tyskland har väldigt lite kust mot havet. Därför är floderna viktiga transportvägar för fartyg som är lastade med varor. Flodernas vatten används också av hushållen och jordbruken i Tyskland.
7. Nederländernas kust mot havet ligger under havsnivå. Stiger havsnivån översköljs dessa områden och de som bor där tvingas flytta.
8. Elevens eget svar. Exempel: Frankrike är ett av Europas största länder med många jordbruk. Huvudstaden Paris ligger vid floden Seine en bit in i landet. De flesta bor längs kusterna. I östra Frankrike finns bergskedjan Alperna, i sydöst Centralmassivet och i söder mot gränsen till Spanien ligger Pyrenéerna.
9. Elevens eget svar. Exempel.

Belgien som	Fördelar	Nackdelar
Ett land	Alla får det bättre om en del av landet blir framgångsrikt. Många vill bevara landet som är för att det skapar trygghet.	Motsättningarna mellan folkgrupperna blir större. Beslut som tas kanske bara gynnar den ena delen i landet men inte den andra.
Två länder	Det blir mer rättvist. Motsättningarna inom länderna blir mindre.	Ena landet blir mycket fattigare än det andra. Ländernas möjlighet att påverka internationellt blir mindre eftersom länderna blir mindre.

10. Exempel:

Storbritannien	Fördelar	Nackdelar
Medlem i EU	<p>Bra för exporten och importen av varor.</p> <p>Bra för att Storbritannien kan påverka beslut som påverkar hela Europa även de länder som inte är medlemmar.</p>	<p>Det kostar mycket att vara medlem.</p> <p>Det tar tid att införa förändringar eftersom Storbritannien tvingas komma överens med andra länder.</p>
Ej medlem i EU	<p>Sparar pengar som kan användas för att utveckla det egna landet.</p> <p>Det blir lättare att få bestämma själv över sitt land än att behöva kompromissa med vad andra länder tycker om invandring och miljö.</p>	<p>Det blir svårare att importera och exportera varor.</p> <p>Det blir svårare att få folk att flytta till Storbritannien och att flytta till andra europeiska länder för britterna.</p>

Östra Europa (s. 181)

1. Ryssland, Estland, Lettland, Litauen, Vitryssland, Polen, Ukraina, Moldavien, Rumänien, Ungern, Bulgarien, Slovenien, Kroatien, Bosnien och Hercegovina, Serbien, Kosovo, Montenegro, Albanien, Makedonien, Tjeckien, Slovakien
2. a) Stora delar av Östra Europa har ett inlandsklimat och stora delar av Västra Europa har ett kustklimat.
b) Barrskog och stäpper är en vanligare vegetation i Östra Europa än i Västra.
c) Östra Europa har större tillgångar av kol, järn, olja och naturgas än Västra Europa.
3. a) Donau börjar i Schwarzwald i sydvästra Tyskland. Floden rinner vidare in i Österrike och genom staden Wien. Passerar staden Bratislava i Slovakien, staden Budapest i Ungern, staden Belgrad i Serbien och vidare längs gränsen mellan Rumänien och Bulgarien för att sedan mynna ut i Svarta havet utanför Rumänien.
b) Det underlättar när man vill transportera varor mellan städerna.
c) Det kan skapa problem med att samma vatten rör sig genom olika länder. Om ett av länderna är oförsiktigt och släpper ut gifter i Donau drabbas fler länder och dess befolkning längs Donaus väg.
4. Exempel:
Finska och estniska är två språk som liknar varandra. Estlands topografi påminner om Finland med slätter och kullar. I Estland finns liksom i Finland många skogar och myrar.
5. I Tjeckien är jordbruken fortfarande mycket större än i Österrike. Det här beror på att Tjeckien under Sovjettiden tvingades till att anlägga stora kolosher där familjerna i gårdarna gick ihop och brukade jorden tillsammans. Den här förändringen påverkade inte Österrike som idag ser ut som Tjeckien gjorde före Sovjettiden.
6. Elevens eget svar. Exempel:
Ryssland är Europas största land och här ligger de flesta städer i den sydöstra delen. I den norra delen finns taigan och tundra. Där är mycket glest befolkad. Här finns ett område som kallas för Sibirien där det nästan inte bor några människor alls. Det beror dels på att det blir över 40 grader kallt på vintern men också på att det är mycket svårt att bedriva jordbruk i den här delen av landet. Europas största flod rinner genom landet och heter Volga.
7. a) Serbien, Kroatien, Bosnien och Hercegovina, Montenegro, Kosovo, Slovenien och Makedonien
b) De har samma klimat och vegetation som Italien och Grekland.
8. Elevens eget svar. Exempel:
köpkraft, BNP och HDI
9. Elevens eget svar. Exempel:
a) Norge och Tyskland
b) Albanien och Ukraina
10. Länderna i Östeuropa har inte varit självständiga stater så länge. Därför har inte industrierna utvecklats i samma takt här som i Västeuropa.

Södra Europa (s.189)

1. Portugal, Spanien, Andorra, Italien, San Marino, Vatikanstaten, Grekland, Cypern, Malta
2. a) I Norden har vi ett kallare klimat än i Södra Europa som har medelhavsklimat med varma heta somrar och blöta men milda vintrar.
b) Växtligheten består av växter som tål torka, örter och buskar, och kallas för macchia. I Norden har vi många fler stora barrskogar.
c) Klimatet passar bra för fruktodlingar och vinodlingar. Det tillsammans med turismen är vanliga naturresurser i dessa länder. Även om Norden har många turister så finns reser fler till länder vid Medelhavet.
3. a) I Spanien är befolkningen koncentrerad till kusterna och längs bergskedjan Pyrenéerna samt mitt i landet i huvudstaden Madrid. I Frankrike bor man mer utspritt över hela landet.
b) Skillnaderna har med klimat och naturtyp att göra. I Frankrike är klimatet bra för odling i nästan hela landet. Stora delar av Spanien har för varmt och torrt klimat eller är för bergigt för odling. Det är svalare vid kusterna och därför har människorna sökt sig dit.
4. Elevens eget svar. Exempel: Italien präglas av bergskedjan Apenninerna som går genom hela landet. Runt floden Po i norr finns slätter med bördig jord. Huvudstaden Rom ligger mitt i landet vid kusten. Vesuvius och Etna är namnet på två stora vulkaner i landet.
5. a) Italien drabbas ofta av jordbävningar eftersom landet ligger på en sprickzonsgräns. Klimatet blir förmodligen varmare i regionen och då kan bristen på färskvatten skapa problem för de som bor i Italien.
b) Forskning kan bidra till att ta fram instrument som kan förutsäga jordbävning så att man hinner evakuera människor. Det finns också forskning på hur man kan avsalta havsvatten så att det går att använda som dricksvatten. Ett annat sätt är att på olika sätt förhindra att klimatet blir varmare genom att minska utsläppen av koldioxid.
6. Elevens eget svar. Exempel: De ligger alla på varsin halvö, är bergiga och har medelhavsklimat. Turism är en viktig inkomstkälla för dessa länder.
7. Därför en mycket liten del av jordens vatten går att använda som dricksvatten. Det mesta är salt havsvatten.
8. Färskvatten används i industrier, i jordbruket och i hushållen.
9. Det blir väldigt svårt för människorna i byn att överleva. Odlingar av grödor behöver vatten liksom människor och djur.
10. Därför att jordens medeltemperatur kommer att bli högre. Områden som redan i dag är torra kommer att bli ännu varmare och torra. Vattenbristen där blir därför större än den är idag.